

аспірант кафедри видавничої справи
та редагування
Запорізького національного університету

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ КЛІШОВАНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Проблема аналізу кліше в наукових розробках сягає початку ХХ ст., проте до сьогодні цей феномен зберіг важливість і викликає інтерес у дослідників у межах різних напрямків, залишаючись невизначеним і перехідним явищем у лінгвістичному середовищі та соціумі. На сучасному рівні розвитку лінгвістична наука схильна до глибшого проникнення в суть мовних явищ, детального висвітлення їх лінгвістичної та соціальної природи, а також до активного вивчення питань функціонування та відмінних ознак сталих висловів (фразеологізмів, штампів, стереотипних висловлювань), серед яких виділяють і кліше, наприклад: *Air hostess / Бортопроводниця, Bad coin / Фальшива монета, Amusement park / Парк розваг, Beaten path / Проїзна дорога, Better luck next time / Наступного разу пощастить*. Визначаємо мовну клішовану одиницю (далі – МКО) як самостійне поліфункціональне лінгвістичне явище, за допомогою якого відбувається процес формування, номінації, відтворення та сприйняття мовних понять. У результаті аналізу теоретичних надбань із цієї тематики виявлено, що існують різні типи мовних кліше, за основу класифікації яких беруть: походження тієї чи іншої клішованої одиниці (Т. Ніколаєва, Е. Партрідж, І. Сєдакова), стилістику (на базі різних дискурсів) (І. Попова, К. Карасьова, Н. Скрипичникова, І. Дегтярова), семантику (з опорою на мовні ситуації) (В. Карнюшина, С. Лещак, Р. Максакова, Г. Сосунова), функцію (значення клішованих одиниць у тій чи іншій мовленнєвій ситуації) (І. Попова, К. Карасьова, Б. Нечипоренко, С. Лещак), структуру (відповідно до кількості складників) (В. Бурунський, І. Загорулько, С. Лещак). Однією із важливих особливостей МКО є семантичне значення з емотивним та оцінним відтінком, що підпорядковується потребам ситуації комунікації.

За словами С. Лещак, теоретичними проблемами в питанні семантики МКО є ступінь покриття всього семантичного простору за допомогою клішованих одиниць, характер їх внутрішньої побудови значення, ступінь семантичної синтетичності значення кліше [2, с. 90]. Виділивши спільні семантичні ознаки та вивчивши праці, присвячені дослідженню класифікації кліше за цим критерієм (В. Карнюшина, С. Лещак, Р. Максакова, Г. Сосунова), виділяємо кілька різних семантичних сфер: суспільну, сімейно-побутову, освітню, професійну та ін. Однак у працях науковців можна знайти більш детальне розгалуження професійної сфери використання клішованих одиниць, зокрема на загальнодержавну, регіональну, місцеву, навчально-виробничу, економічну, робочу, торговельну, канцелярсько-ділову, інтелектуально-аксіологічну, медичну, сімейно-побутову, соціально-культурну, ритуальну, соціально-політичну [4, с. 179; 1, с. 7].

Спроби класифікувати кліше робилися неодноразово і переважно тими, хто складав практичні посібники за темою клішованих одиниць. Це цілком очевидне спричинило просте групування кліше, що обслуговують подібні мовні ситуації в певних дискурсах. Метою нашого дослідження є виокремлення тематичних груп МКО, що дозволить стверджувати про семантичні ознаки мовних кліше, які є різнорідними, а це робить семантичну типологізацію ширшою, аніж прагматична, через свою залежність від ситуативної спрямованості; а також буде сприяти глибшому усвідомленню мовного потенціалу вербалізаторів думки, готових для застосування.

Матеріалом для дослідження стали клішовані одиниці англійської та української мов, які були дібрані методом суцільної вибірки зі словників різних типів («Англо-русский словарь идиом, устойчивых выражений» Н. Белінської, «Oxford phrasal verbs dictionary», «Longman Phrasal Verbs Dictionary»; «Українсько-англійський тематичний словник» В. Карпенка, «Английские фразовые глаголы. Англо-русский словарь» Р. Кортні, «Русско-английский словарь междометий» Д. Квеселевича).

Увесь загал зібраних МКО розділяємо на дві великі синтаксичні групи: словосполучення номінативні та дієслівні, а також речення з повною або частковою предикативною основою. Для чіткого упорядкування МКО за тематичними підгрупами зосередимо увагу на кожній групі. Не викликає сумнівів твердження Г. Сосунової, яка вважає, що семантика головних слів, які виступають у клішованих конструкціях у ролі загальних лексем, може бути двох типів: із позитивним і негативним маркуванням [3, с. 92]. До позитивно маркованих прикладів МКО належать одиниці, які розділяємо на такі тематичні підвиди, що використовуються на позначення:

– абстрактних понять: *Sweet talk (Комплімент), Accidental coincidence (Випадковий збіг обставин), A play on words (Гра слів), Brain drain (Витік мізків), Absolute necessity (Крайня потреба), Accident measures (Запобіжні заходи), Achievement of goal (Досягнення мети), Advantageous offer (Вигідна пропозиція), Acute eyesight (Гострий зір), Hustle and bustle (Шум і метушня), Life activity (Життєдіяльність), Mutual agreement (Взаємна згода), Neat trick (Спритний трюк), Point of view (Точка зору), Run of luck (Полоса везіння), Accident prevention (Техніка безпеки);*

– святкових днів та урочистостей: *A hen party (Дівич-вечір), Cakes and ale (Веселощі), A flourish of trumpets (Урочиста церемонія), Amusement park (Парк розваг), Festive season (Релігійні свята), Day off (Вихідний день), Fine gentleman (Світська людина), Night club (Нічний клуб), To be at home (Приймати гостей);*

– почуттів: *Deep/strong/warm affection (Глибоке відчуття), To afford great pleasure (Приносити велике задоволення), To be at home at some place (Почувати себе як вдома), To be in a flurry (Зняковіти), To be in an agony of despair (Внасти у розпач), To bear gratitude to one (Бути вдячним комусь), To blink back tears (Стримувати сльози);*

– вербалізаторів, які є предикативними культурними знаками: *White House* (Білий Дім), *Abraham's bosom* (Рай), *Easy come, easy go* (Як прийшло, так і пішло). Також власні або загальні назви організацій чи закладів, що входять у групу кліше-культурні знаки: *Judicial system* (Судова система), *Health service* (Служба охорони здоров'я), *Law-enforcement agency* (Правоохоронні органи), *Placement service* (Служба зайнятості), *A one-way street* (Вулиця з однобічним рухом), *Abend exit* (Аварійний вихід), *Abiding place* (Місце проживання), *Residential address* (Адреса місця проживання), *Breakdown service* (Аварійна або ремонтна служба), *Delivery service* (Служба доставки), *Acting manager* (Виконувач обов'язків керівника), *Service activities* (Сфера обслуговування);

– елементів виробничої й економічної діяльності (процесів, документів, продуктів діяльності): *Banking activities* (Банківські операції), *An insurance policy* (Страховий поліс), *Caution money* (Грошова застава), *Agreed decision* (Узгоджене рішення), *A dormant account* (Поточний рахунок), *Account current* (Поточний банківський рахунок), *The cost of living* (Прожитковий мінімум), *Advance price* (Підвищена ціна), *To branch out on one's own* (Розпочинати власну справу), *Advanced repayment* (Дострокове погашення), *Direct taxes* (Прямий податок), *Knock down prices* (Знижені ціни);

– загальні та абстрактні поняття на позначення лексики, пов'язаної з юриспруденцією: *Absolute pardon* (Повне помилування), *Absolute proof* (Безперечні докази), *To abandon a cause* (Відмовитись від (судової) справи), *Act of oblivion* (Акт помилування), *To abrogate a law* (Припинити дію закону), *Admission of guilt* (Визнання провини), *To adjudge to jail* (Винести судове рішення), *Amicable action* (Судова справа), *To administer justice* (Чинити правосуддя), *De facto marriage* (Цивільний шлюб);

– номінантів із політичного устрою: *Placement service* (Служба зайнятості), *Law-enforcement agency* (Правоохоронні органи), *Labour market* (Ринок праці), *Health service* (Служба охорони здоров'я), *Judicial system* (Судова система), *Freedom of speech* (Свобода слова), *Administrative responsibility* (Адміністративна відповідальність), *Administrative functions* (Адміністративні обов'язки), *On the agenda* (На порядку денному);

– канцеляризмів, що стандартизують і уніфікують письмове ділове спілкування: *A letter of attorney* (Довіреність), *And now I'd prefer to talk about... rather than...* (А зараз я хотів би поговорити про..., а не про), *Entering into contract* (Укладання договору), *Abatement of action* (Призупинення позову), *Freedom of speech* (Свобода слова), *But one mustn't lose sight of the fact that...* (Не можна не звернути уваги на той факт, що...), *Ample opportunity* (Необмежені можливості), *Abstracting from* (Не беручи до уваги), *All things considered* (Ураховуючи все сказане вище);

– понять, що пов'язані з військовою справою: *Worthy adversary* (Гідний суперник), *Cessation of arms* (Припинення бойових дій), *Active duty* (Служба в армії), *As you were!* (Відставити – військова команда), *Full alert* (Повна бойова готовність), *I am tempted to think that...* (Схиляюсь до думки, що...), *Absence without leave* (Самовільна відсутність), *A clarion call* (Бойовий клич / заклик), *About face!* (Кругом!);

– медичної та біологічної тематики: *A chain reaction* (Ланцюгова реакція), *To complain of pain* (Скаржитись на біль), *Abdominal brain* (Сонячне сплетіння), *Abdominal cavity* (Черевна порожнина), *Nervous system* (Нервова система), *Adam's apple* (Адамово яблуко), *Cerebral/brain cortex* (Кора головного мозку), *Chronic ailment* (Хронічна хвороба), *To care for the sick* (Доглядати за хворими), *Disease activity* (Перебіг хвороби);

– понять, які використовуються на рівні навчально-виховного дискурсу: *A priori knowledge* (Теоретичне знання), *Extra-curricular activities* (Позааудиторна діяльність), *A round table conference* (Конференція круглого столу), *Academic adviser* (Науковий керівник), *Academic degree* (Учений ступінь), *There is been a lot of scientific evidence that...* (Існує багато наукових доказів тому, що...), *On the agenda* (На порядку денному), *Academic probation* (Випробувальний термін), *Keep to the point* (Дотримуйся теми), *Academic question* (Теоретичне питання), *Academic rank* (Учене звання), *Let's have a final look at...* (Давайте в останній раз розглянемо...), *Academic subject* (Навчальна дисципліна), *Academic year* (Навчальний рік), *Actionable issue* (Спірне питання), *Advanced degree* (Науковий ступінь), *Advanced student* (Молодий науковий робітник), *To advance a hypothesis* (Висунути гіпотезу), *Spelling error* (Орфографічна помилка), *Hall of residence* (Гуртожиток), *Advanced training* (Підвищення кваліфікації), *Airtight argument* (Неспростовний доказ), *Research activities* (Наукові дослідження).

До тематичних груп із негативно маркованими МКО, що були виявлені в ході суцільної вибірки, належать такі одиниці на позначення:

– загальних понять: *Adopted child* (Прийомна дитина), *Bad fairy* (Злий геній), *Babe of love* (Позашлюбна дитина), *Dead drunk* (Дуже п'яний), *Bad coin* (Фальшива монета);

– абстрактних понять: *Adverse conditions* (Несприятливі умови), *Alarm signal* (Сигнал тривоги), *Alcohol misuse* (Зловживання алкоголем), *Change for the worse* (Зміна на гірше), *An aberration from the truth* (Відхилення від правди / істини), *Barbaric/barbarous act* (Акт вандалізму), *Automobile accident* (Автомобільна автокатастрофа), *Brain drain* (Витік мізків), *Dirty tricks* (Брудні махінації), *Bad name* (Погана репутація), *Double-dealing* (Подвійна гра), *Wasted/lost labour* (Марна праця);

– юридичної тематики: *A man of straw* (Підставна особа), *A put-up affair* (Сфабрикована справа), *Capital punishment* (Смертна кара), *Groundless accusation* (Безпідставне обвинувачення), *To cheat on agreement* (Порушувати домовленість), *False accusation* (Хибне звинувачення), а також політичного спрямування: *Act of terrorism* (Терористичний акт), *Abuse of power* (Зловживання владою), *Abuse of office* (Зловживання службовим становищем).

Наголосимо на тому, що аналізовані клішовані одиниці двох мов не відрізняються в тематичному аспекті, оскільки відповідна кількість груп властива як англійській, так і українській мовам. За семантикою головних слів, і як наслідок всієї клішованої одиниці, більш численною є група з позитивним маркуванням, тоді як у негативно маркованій нараховується лише три тематичні підгрупи.

Отже, тематичні групи МКО охоплюють усі сфери мовної діяльності (наукову, художню та інші), не звужуючи сферу публічної комунікації до мовлення в ЗМІ або діалогах, а, навпаки, диференціюючи загальномовний прошарок і повсякденно-побутовий рівень комунікації. Серед проаналізованого фактичного матеріалу було виділено такі семантичні групи: повсякденну (побутову), політичну, економічну, робочу (офіційно-ділову), наукову, медичну, торговельну, публіцистичну, художню, інтелектуально-аксіологічну, культурну. Кожен із названих дискурсів володіє набором мовних одиниць, які було класифіковано за показником тематичного спрямування на позначення: загальних понять, абстрактних понять, свят, почуттів, культурних знаків, виробничої й економічної діяльності, лексики, пов'язаної з юриспруденцією, політичного устрою, ділового спілкування, військової справи, медичного та біологічного спрямуванням, навчально-виховного дискурсу.

Література:

1. Бурунский В.М. Клише: языковые характеристики, функционирование и типология (на материале французского и английского языков) : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.19 / В.М. Бурунский. – Курск, 2009. – 21 с.
2. Лещак С. Языковое клише : прагматика, семантика и структура аналитических номинативных неидиоматических знаков в современном русском языке / С. Лещак. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ujk.edu.pl/stroony/Oleg.Leszczak/jazkklisze.doc
3. Сосунова Г.А. Функционирование и семантическая характеристика языковых клише во французском языке : (на материале таможенного дискурса) / Г.А. Сосунова // Язык и культура. 2014. – № 2 (26). – С. 89–99.
4. Янчевська В.Ю. Класифікація мовних кліше за семантичними ознаками (на матеріалі газет «День» та «Кримська світлиця») / В.Ю. Янчевська // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – № 2. – 2009. – С. 178–187.

Анотація

Н. РОМАНИУК. ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ КЛІШОВАНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Метою статті є всебічне усвідомлення суті явища мовної клішованої одиниці. У статті досліджуються питання тематичної класифікації МКО англійської та української мови. Основна увага зосереджена на семантичних особливостях цього явища та тематичному групуванні визначеного мовного потенціалу.

Ключові слова: мовна клішована одиниця, тематичні групи, кліше, семантичні особливості.

Анотация

Н. РОМАНИУК. ТЕМАТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ КЛИШИРОВАННЫХ ЕДИНИЦ АНГЛИЙСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ

Целью статьи является всестороннее понимание сущности явления языковой клишированной единицы. В статье исследуются вопросы классификаций ЯКЕ английского и украинского языка. Главное внимание сосредоточено на семантических особенностях этого явления и тематическом группировании определенного языкового потенциала.

Ключевые слова: языковая клишированная единица, тематические группы, клише, семантические особенности.

Summary

N. ROMANIUK. THEMATIC GROUPS OF THE LANGUAGE CLICHÉS IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

The aim of the article is a comprehensive understanding of the essence of the phenomenon of the language clichés. The article studies the issues of English and Ukrainian clichés classifications. Special attention is paid to the semantic features of this phenomenon and the thematic grouping of a certain language potential.

Key words: language clichés, thematic groups, clichés, semantic features.